

begeleiding van de leerling

4

HET WELBEVINDEN VAN DE BRUGKLASSER

In het welbevinden van brugklassers blijkt de leerkracht een belangrijke rol te spelen. Er heerst veel onbehagen onder meer over de hulp die docenten onthouden aan leerlingen die met hun werk achterop zijn geraakt.

Daan van Alten werkt als leraar aan een scholengemeenschap. Naar aanleiding van zijn studie onderwijskunde aan de UvA zoekt hij naar oorzaken van en samenhang in het welbevinden van brugklassers.

Onderstaand artikel is een voorlopig deelverslag van een onderzoek dat ik gedaan heb onder alle leerlingen van de school waar ik werkzaam ben als scheikundedocent. Behalve de leerlingen heb ik ook ouders en docenten geënquêteerd. Veel gegevens moeten nog verwerkt worden maar die van de brugklasleerlingen heb ik er voor dit artikel uitgehaald.

We hadden toen (juni 1982) op school vijf brugklassen met in elke klas ongeveer evenveel jongens als meisjes. De onderzochte school is een gewone scholengemeenschap voor vwo/havo, waar klassikaal les en voor alle vakken cijfers worden gegeven.

In de enquête heb ik de leerlingen (en de ouders en de docenten) 35 uitspraken voorgelegd en daarover hun mening gevraagd. Hun mening komt naar voren in de vorm van een cijferwaarde-ring (van 2 tot 9): 'Is deze uitspraak volgens u juist, geef dan een hoog cijfer' en tevens: 'Vindt u wat in deze uitspraak staat wenselijk, geef dan ook een hoog cijfer'. Op elk item kreeg ik dus

twee reacties per persoon. Zo was bijvoorbeeld de eerste uitspraak: 'Op onze school heb je veel denkvakken en weinig doevakken'. Drie van de vijf brugklassen beamen deze uitspraak met het gemiddelde cijfer 7,5. Daarnaast scoort de tweede kolom veel lager: 'Wil je dat ook?' Klas B1 geeft dan het cijfer 3,4. Deze klas is erg ontevreden over de verhouding tussen denk- en doevakken. Klas B4 (een groep met een relatief hoog welbevinden) geeft voor de wenselijkheid een 4,5. Wel degelijk ook kritiek op dit punt dus, maar minder dan de leerlingen van B1.

Mijn bedoeling is over dit onderzoek te zijner tijd een uitvoerig verslag te schrijven. Nu houden we ons bezig met de vraag:

Hoe bevalt het de brugklassers op hun nieuwe school?

Niet erg best! Die conclusie mag ik wel trekken uit de gegevens van mijn onderzoek. Er blijkt veel onbehagen te bestaan bij alle leerlingen ten tijde

van het onderzoek (juni 1982). Ik heb hen gevraagd of ze zich op school vrij voelen, of ze het er gezellig vinden, of ze op school wat van het leven kunnen genieten.

Gezelligheid gaat nog wel, dat scoort een klein zesje, een 6— om het in rapportentaal te zeggen. Maar voor hun gevoel valt er zéér weinig van het leven te genieten en voelen ze zich op school erg onvrij. Deze kritische houding wordt nog eens onderstreept door hoog genoteerde uitspraken als: 'de school beheerst mijn dagelijks leven en ik hou weinig tijd over voor mezelf' en ook: 'de school is een soort Opberginstituut voor jongeren'.

Oorzaak en samenhang

Terecht mag je de vraag stellen wat je met dit soort constateringën aanmoet.

Krijgen we op school de verkeerde kinderen of is de school verkeerd? Komen de leerlingen uit de verkeerde milieus of maken ze verkeerde keuzen? Zijn de docenten zo vervelend?

Ik wil proberen op een eerlijke manier te onderzoeken waar dat onbehagen vandaan komt of minstens, waar het mee samenhangt. Voor elke onderzoeker blijft de moeilijkheid om rechte conclusies te trekken: vinden de leerlingen het gezellig omdat de docenten zo'n goede begeleiding geven of geven de docenten goede begeleiding omdat het een gezellige klas is? Men moet voorzichtig zijn met het aanwijzen van oorzaak en gevolg.

Ik heb het voor dit artikel als volgt aangepakt: Per brugklas heb ik onderzocht hoe het er voor staat met het welbevinden; dat verschilt heel duidelijk per klas. De welbevindens van die klassen vormen een bepaald beeld dat ik heb vergeleken

met andere gegevens van het onderzoek die ik in drie categorieën onderbreng:

- 1 de leerlingen zelf
- 2 de invloed van docenten
- 3 invloed van de schoolstructuur.

Daarna wil ik ingaan op enkele factoren die duidelijk samenhang vertonen met de cijfers die de klassen gemiddeld behalen.

Vervolgens vergelijk ik met elkaar de brugklas met het laagste en die met het hoogste welbevinden.

Tenslotte nog iets over verschillen tussen jongens en meisjes.

De leerlingen

Uit het onderzoek kan ik enigszins opmaken wat voor leerlingen een bepaalde klas bevolken (alles natuurlijk statistisch gezien). Wat voor leerlingen zitten er bijvoorbeeld in de klassen met het hoogste welbevinden? Het blijken de leerlingen te zijn die thuis, in het dagelijks leven, gezin, vrienden, familie, minder dan anderen te maken krijgen met echt belangrijke dingen, zoals werk(loosheid), ziekte, genezing, ruzies, en dergelijke. Het blijken de leerlingen te zijn die meer dan anderen van de docenten verlangen dat dezen uitmaken wat er tijdens de lessen gebeuren moet, en ook dat die docenten hen moeten helpen als ze achter zijn of als ze niet weten hoe ze hun huiswerk moeten doen.

Mijns inziens zijn dit de meer afhankelijke, ook meer aanhankelijke leerlingen, minder nadenkend over de wereld om hen heen. Men kan het de wat onkritische kinderen noemen. Ze letten er niet zo op of docenten tijdens de les wel boeiend genoeg zijn, of ze aardig zijn; het welbevinden van deze leerlingen is hoger.

Bovenstaande geldt zowel voor jongens als meisjes. Daarnaast blijkt de kinderlijkheid van jongens in deze klassen ook uit andere uitspraken: Als jongens van een bepaalde brugklas nog *niet* het gevoel hebben dat de maatschappij hen nodig heeft, dat ze daar al moeten meetellen, dan verhoogt dat het algemeen welbevinden van die brugklas. Ook willen de jongens met het hoogste welbevinden dat hun ouders hen naar hun huiswerk vragen en diezelfde jongens hebben niet bepaald het idee dat hun ouders met hen belangrijke dingen bespreken.

Het gaat hier volgens mij om de 'echte kinderen', spontaan, afhankelijk, wat naïef, schatjes. Hoe meer een klas bevolkt wordt door deze kinderen,

Behalve al je persoonlijke problemen is er een probleem waar ieder kind mee te maken heeft en dat is al het wennen. Je moet wennen aan een grote en andere school, aan docenten, aan de nieuwe vakken en aan de andere kinderen. Eigenlijk vind ik dat allemaal aan de ene kant niet erg, aan de andere kant wel. Je moet niet denken van alles is nieuw en alles is anders, je moet het eerst meemaken. Het is net alsof je van de ene stad naar de andere stad verhuist. Karin

De laatste paar weken voor de grote vakantie begonnen we ons steeds groter en belangrijker te voelen en we vonden dat alle ukkies uit de eerste, tweede, derde, vierde en vijfde klas ons moesten gehoorzamen. Maar dat deden ze niet en dan gingen we een beetje hardhandig worden tegen die ukkies die volgens ons maar kleine onderkruipsels waren.
Martijn

des te gezelliger ze het op school vinden. Na de brugklas, dus als die kinderlijkheid er wat af gaat, zie je ook dat deze relaties veranderen, soms zelfs omkeren. Het welbevinden van de brugklas wordt gunstig beïnvloed door de aanwezigheid van ongecompliceerde kinderen, die weinig met de grote boze wereld en haar problemen worden geconfronteerd.

De docenten

Zijn de docenten tijdens de les aardig? Nemen ze de leerlingen serieus? Zijn ze behulpzaam als een leerling lessen gemist heeft? Dit soort aspecten van het docentenoptreden zijn van zeer groot belang voor het welbevinden van de leerlingen.

Voor aardig zijn krijgen de docenten van de leerlingen het cijfer 5,7. In de hogere klassen wordt dit cijfer nog lager; niet om over naar huis te schrijven dus. Iets gunstiger worden docenten beoordeeld op hun bereidheid de leerlingen serieus te nemen, om naar de mening van leerlingen te willen luisteren: deze docenten-instelling wordt door de leerlingen gewaardeerd met een zes, hoewel dat volgens de leerlingen bij lange na niet genoeg is. Veel erger is het gesteld met de hulp die docenten geven aan leerlingen die met hun werk achterop zijn geraakt doordat ze lessen hebben gemist (een klacht overigens van alle leerlingen op de hele school).

In alle klassen — zeker ook in de brugklassen — blijkt er een zeer nauwe relatie te bestaan tussen het aardig vinden van docenten enerzijds en de sfeer in de klas anderzijds. Hoe tevredener ze zijn over de docenten hoe prettiger ze het vinden op school. Het is dan ook ten sterkste aan te raden te voorkomen dat één bepaalde klas opgezadeld wordt met een te groot aantal als onaardig bekend staande docenten. Een belangrijk punt wat de docenten aardig maakt is de reeds genoemde hulp die ze geven aan leerlingen die lessen hebben

gemist. Als een docent een leerling niet helpt bij achterstand, dan zegt zo'n leerling: 'die docent ziet me niet, houdt geen rekening met mij, neemt mij in mijn situatie niet serieus'. Het ongenoegen juist over dit punt is het grootst in klassen met de laagste gezelligheid.

Schoolstructuur

Op school krijgen leerlingen veel huiswerk op; dat is bekend. Toch wordt die hoeveelheid door de verschillende klassen zeer verschillend ervaren: de ene brugklas meent dat die hoeveelheid meer dan gehalveerd moet worden, terwijl een andere vindt dat ze helemaal niet zo veel opkrijgt en minder ontevreden is. De mate van onvrede hierover loopt parallel met het algemeen gevoel van schoolonbehagen.

Een ander zeer zwaarwegend punt is de kritiek op de eenzijdigheid in de verhouding tussen intellectuele vaardigheden en het iets-met-je-handen-doen; de verhouding tussen denkvakken en doe-vakken. Zelfs de klassen met het hoogste welbevinden noemen deze verhouding onjuist. Wel is er verschil tussen de klassen onderling: hoe meer men zich hieraan ergert, des te minder vindt men dat er op school iets van het leven valt te genieten. Deze samenhang geldt het sterkst voor meisjes. Jongens brengen het anders onder woorden: hoe ontevredener de brugklasjongens over die verhouding denken-doen, des te meer ze ook vinden dat ze op school nutteloze dingen moeten leren; je hebt in je dagelijks leven dan weinig aan die leerstof; je komt er op school niet genoeg achter wat je allemaal wel of niet kan. Genoemde meningen en gevoelens lopen volledig parallel met de gezelligheid van de klas.

Tenslotte nog één opvallende factor die zeer duidelijk en in nogal ernstige mate samengaat met het welbevinden van de klassen; dat betreft de heterogeniteit van de klas: 'Vinden de leerlingen dat er in hun klas hele "knappe" en hele "domme" leerlingen zitten? Is er op dat punt veel verschil tussen hen?' 'Ja, dat vinden de leerlingen en dat vinden ze erg vervelend en dat zou veel min-

Als de leraren kwaad zijn, wordt er wat afgevloekt: Ga maar aan je moeder vragen, zeggen ze dan of als die het niet weet, moet je maar naar de corrector gaan, die weet het vast wel. Frank

Mijn moeder wil mij naar het Augustinuscollege en de meester wil me naar de OSB. Ik weet niet wat ik moet kiezen. Ik wil graag naar een LTS omdat ik kok wil worden of in de bouw wil werken. Niels

der het geval moeten zijn.' Hoe meer verschil ze op dit punt in hun klas menen waar te nemen, des te lager is het welbevinden van die klas. Blijkbaar vinden de leerlingen op de onderzochte school die heterogeniteit erg storend en ik denk dat dit ook niet verwonderlijk is: het betreft een klassikale school waar klassikaal en frontaal wordt lesgegeven en waar voor iedereen dezelfde normen gelden, met name op het vlak van intellectueel vermogen (havo/vwo). De leerlingen moeten allemaal in hetzelfde tempo meekomen en dat is zowel voor de langzame als voor de snelle leerling vervelend. Het zou interessant zijn deze uitspraak voor te leggen aan leerlingen van een middenschool of van een Montessori-lyceum. Zou het daar anders uitpakken?

Cijfers

Op een school waar voor alle vakken cijfers worden gegeven zijn die cijfers voor leerlingen, ouders en docenten een belangrijke aangelegenheid. Vergelijk je de verschillende resultaten van de brugklassen dan zie je niet veel samenhang van cijfers met het welbevinden: de klas met het laagste welbevinden heeft zeker niet de laagste cijfers. Bij de jongens zie je nog wel iets van samenhang bij vier van de vijf brugklassen, maar bij meisjes helemaal niet.

Vervolgens wijs ik op een karakteristiek van leerlingen die de hogere cijfers behalen in de brugklassen: het zijn die leerlingen die méér dan andere leerlingen willen dat ze in het dagelijks leven bij familie, vrienden en dergelijke te maken krij-

Half november kwam er ineens weer een nieuw begrip in ons leven: proefwerkweek. Hoe kunnen ze het verzinnen om daar de hele week proefwerken te geven. In het begin deden de leraren ook onnatuurlijk aardig maar na een paar weken kwamen de echte leraren uit hun hol gekropen, toen begon pas de school. Ans

gen met belangrijke dingen. Let wel, ze spreken dat als wens uit, niet als feitelijke situatie. Aangezien bij meisjes deze wens veel sterker leeft dan bij jongens, mag je verwachten dat meisjes dus hogere cijfers zullen behalen en dat is dan ook zeker in brugklassen het geval. Zou het misschien zo zijn dat leerlingen die het op school wat betreft prestaties goed maken, daardoor gestimuleerd worden om zich te gaan interesseren voor andere zaken dan huiswerk en repetities?

De brugklassers krijgen tijdens de zogenaamde studielessen onder meer huiswerkbegeleiding en ze worden — veel meer dan leerlingen uit de hogere klassen — door hun ouders op het doen van huiswerk gecontroleerd. Opvallend is dat meisjes weliswaar veel minder worden gecontroleerd, maar dat de controle die er is duidelijk gekoppeld is aan het prestatieniveau van die meisjes: de ouders vragen pas als die meisjes met slechte resultaten komen. Dat vinden die meisjes vervelend, maar het lijkt niet door te werken op hun schoolwelbevinden.

De controle door ouders op de jongens is dus veel sterker, maar niet gekoppeld aan cijfers. Blijkbaar vinden ouders het — om welke reden dan ook — altijd belangrijk om hun zonen te vragen of ze hun huiswerk gemaakt hebben.

Verder blijkt zowel voor jongens als meisjes dat de huiswerkcontrole vooral toeneemt als de leerling niet zozeer in een paar vakken echt slecht is en in de rest nog goed, maar wel als de resultaten over de hele linie niet erg sterk zijn.

Twee klassen vergeleken: B1 en B4

Deze twee klassen zet ik even apart omdat ze zo tegengesteld zijn wat betreft het welbevinden. B1 heeft het laagste welbevinden en B4 het hoogste. Welke andere omstandigheden vertonen deze zelfde tegenstelling?

Het blijkt dan dat de leerlingen uit klas B1 zich laten kennen als mensen die thuis meer dan alle andere leerlingen meemaken op het gebied van werk(loosheid), ruzie, ziekte en genezing en dergelijke. Dit in tegenstelling tot de leerlingen van B4 waar dat juist het minst het geval is. De leerlingen van B1 ergeren zich er het meest aan dat ze maatschappelijk nog niet meetellen, er nog niet nodig zijn en ook dat ligt bij B4 andersom. B1 klaagt het meest over de school als Opberginstituut, B4 het minst.

De meisjes van B1 worden door hun ouders het

minst van allen gecontroleerd op het maken van huiswerk; de B1-jongens voelen zich tijdens de lessen het minst vrij. Deze punten liggen voor de jongens en meisjes van B4 precies andersom. Leerlingen moeten zich aanpassen aan de school, zich inpassen in de schoolstructuur. Ze moeten leren in het gareel te lopen. Mijn indruk (en overtuiging) is nu dat dit des te gemakkelijker gaat naarmate de leerlingen speelser, ongecompliceerder zijn. Leerlingen die in hun leven al wat meer hebben meegemaakt, wat meer levenservaring hebben, laten zich veel moeilijker in het systeem passen. En omdat de school dat nu eenmaal van hen eist, hoeft het ook niet te verwonderen dat het welbevinden van deze leerlingen op school een stuk lager ligt.

Jongens en meisjes

Het welbevinden van meisjes is in de brugklassen hoger dan dat van jongens. De meisjes voelen zich vrijer en vinden het op school gezelliger. Het is bij ouders en leerkrachten bekend dat in de leeftijd van de brugklassers de meisjes in ontwikkeling voorliggen op de jongens: ze zijn groter, serieuzer, preciezer en ijveriger. Waarschijnlijk verklaart dat deels waarom meisjes steeds hogere cijfers behalen in de brugklassen dan jongens. De meisjes zijn ook meer sociaal-voelend en

zijn meer bereid zich te verdiepen in belangrijke levensproblemen in hun thuismilieu. Daartegenover hebben jongens meer de behoefte om in de maatschappij al mee te tellen; meer dan meisjes willen ze verder gaan leren en ze hebben ook vaker een baantje. Het man-vrouw-rolpatroon zit er blijkbaar al vroeg in.

De jongens stellen zich afhankelijker op naar ouders en docenten; daarover heb ik al een en ander gezegd. Ze krijgen voor het gevoel van de leerlingen ook meer hulp en controle. En dan nóg zijn ze daar ontevreden over. Ook ten aanzien van boeiend lesgeven en het aardig zijn tijdens de lessen komen de docenten er bij de jongens beter af dan bij de meisjes. Dat zal wel samenhangen met het feit dat jongens slechtere resultaten behalen; het ziet er over het algemeen naar uit dat jongens meer aandacht krijgen van docenten dan meisjes. Die meisjes zijn minder overtuigd van het nut van de school. Meer dan de jongens vinden zij het een Opberginstituut dat hun dagelijks leven teveel overheerst.

Ik ben me ervan bewust dat al deze dingen nadere bespreking, nadere doordenking nodig hebben en dat is dan ook precies de bedoeling van een onderzoek als dit: dat vooral docenten meer gaan zien met wat voor mensen ze bezig zijn en daar in hun werk rekening mee gaan houden.

Mijn broer zegt dat het een leuke school is maar er zijn ook mensen die zeggen dat ze daar drugs gebruiken en weer anderen zeggen dat het een rotschool is. Maar ik geloof pas in een van die praatjes als ik het met mijn eigen ogen gezien heb, dus wacht ik nu maar rustig af. Carla